

**РОМАН В. ЧЕМЕРИСА «АННА КИЇВСЬКА – КОРОЛЕВА ФРАНЦІЇ»:
МОДЕЛЮВАННЯ ГОЛОВНОЇ ГЕРОЇНІ**

Актуальність розвідки пояснюється появою останнім часом наукових досліджень та художньої версії життєпису Анни Київської. У статті аналізуються засоби творення головної героїні роману Валентина Чемериса. Паралельно відстежуються точки зору істориків, культурологів на окремі риси характеру Анни, що суттєво доповнює сучасне уявлення про непересічну та доволі віддалену у часі особистість.

Ключові слова: *головна героїня, роман, образ, портрет, В. Чемерис.*

Роман «Анна Київська – королева Франції» вийшов друком не так давно (2017 року). Закономірно, що на сьогодні літературознавці не досягнули усі особливості твору. До таких відносимо і специфіку відтворення життя та діяльності одної із загадковіших постатей в історії середніх віків – Анни Київської.

Прототипом героїні роману є дочка відомого в історії України князя Ярослава Мудрого (1010–1034) – Анна (приблизно 1024–1089). Варто зазначити, що в об'єктиві дослідників не так багато інформації про життя Анни. З-поміж іншого про неї згадують у своїх працях українські історики Д. Дорошенко, М. Котляр, Н. Полонська-Василенко, О. Субтельний та ін. Більше уваги постаті загадкової жінки у своїх працях приділили І. Кузич-Березовський, Євген Луняк, Мирослав Небелюк. Цікаво, що чи не найбільше вивчали земний шлях княжни «золотого» періоду Київської Русі французькі історики (Філіпп Делорм, Hallu Roger, Labanoff de Rostoff, Levesque Pierre-Charles, Robert-Henri). Щоправда останнім часом вітчизняні дослідники звертають свої погляди на роль руських жінок у світовій історії, свідченням чого є книги Н. Крутенко (Анна Ярославна. К. : Пульсари, 2011. 140 с.), О. Лугового (Визначне жіноцтво України. К. : Ярославів Вал, 2007. 266 с.), Б. Сушинського (Славетні жінки Стародавньої України. Одеса : Астропринт, 2015. 348 с.). Вбачаємо продовження пропагування значення Анни Київської у романі відомого українського романіста та маємо за мету проаналізувати засоби творення головної героїні.

Про те, що Анна займала важливе місце у Франції, свідчать усі тодішні документи та сторінки «Реймського євангелія», в яких королева Франції залишала свій підпис (додаток 1). На фоні хрестиків неписьменної французької знаті, виразно проглядається підпис «ANA R̄HNA» (Анна Регіна – «Анна Королева»).

В українській літературі Валентин Чемерис одним із перших художньо реконструював життя Анни. Моделювання образу головної героїні в одноіменному романі вияскравлюється за допомогою таких художніх засобів як творення характеру, пейзаж, мовленнєва характеристика головної героїні та її портрет.

З усіх художніх засобів творення образу центрального персонажа переважає відтворення характеру. Письменник з перших сторінок роману глибоко розкриває її дії за певних обставин.

Така риса характеру героїні як *добродушність* неодноразово проступає у творі. За художньою версією В. Чемериса у Анни було три сини, але Роберт (другий син) помер за неповні дев'ять років. Ще немовлям, місяців зо два від роду, Роберта впустила нянька – молода неуважна дівка. Немовля, випавши з її рук, стукнулося голівкою при падінні об міцну підлогу. На губах у Роберта вмиль заповум'яніла кров, але маля вціліло. Генріх у праведному гніві велів відтяти неуважній няньці голову, та Анна по доброті своїй душевній порятувала няньку: *«Того, що трапилося, не змінити, а брати гріх на душу я не хочу... Благаю тебе, мій любий Анрі. Господь вчить нас прощати. Простимо няньку. Вона кару понесла й без нас. На небесах, як не на землі, за все буде відповідати. Та й загалом вона добра, хоч і неуважна...»* [5, 200].

Почасти у романі відтворюється така риса характеру Анни як *спокійність*. Коли Анна прибула до Франції, там була її перша зустріч з королем та перший поцілунок, але поцілунок відбувся без згоди Анни, точніше її не питали «чи можна?» вона на подив була дуже спокійна: *«Візьмемо приклад з наших коней, – вигукнув король і тієї ж миті, хитнувшись наперед, обхопив Анну рукою за стан і, піднявши її над конем, потягнув принцесу до себе, притис до грудей і впився губами в її губи. ...»*

– *Я сподіваюсь, що саме ви – король? З деяким острахом запитала вона, відкинувшись назад і переводячи подих після запального поцілунку*» [5, 99].

Головній героїні була притаманна так риса, як *побожність*. Вона неодноразово простежується дослідниками. Так, Євген Луняк відзначає шанобливе ставлення папи Миколи II до молодшої французької королеви («Ось дійшла до вух наших, прекрасна дочко, що милістю своєю нужденних щедро подарунками побожно обдаровуєш») [3, 105].

Також дослідники акцентують увагу на інших рисах її характеру. Іван Кузич-Березовський у своїй праці «Жінка і держава» наводить цитату з документа, в якій папа красномовно характеризує Анну: «В її грудях спочиває мужеська сила чеснот і вона зможе усунути хиби» [2, 160]. Наталія Полонська-Василенко у першому томі «Історії України» писала, що «Анна була видатною постаттю: папи – Микола II і Григорій – писали до неї шанобливі листи, вихваляючи її чесноти, добрий вплив на Генріха I» [4, 77].

У романі В. Чемерис, виокремлюючи нетипові для тодішнього суспільства здатності Анни, вдається до цитування листів Папи. «Недарма ж Римський Папа Микола II, подивований політичними здібностями Анни Київської, писав їй у листі “Чутки про ваші добродієвності, чарівна діво, дійшли до наших вух, і з великою радістю чуємо ми, що ви виконуєте в цій досить-таки християнській державі свої королівські обов’язки з похвальною рвуністю і чудовим розумом”» [5, 111].

Різноманітні грані характеру Аннички доповнюють *співставленням її з іншими жінками*. Причому її порівнюють з видатними жінками (Джокондою та з біблійною Авігеею). Відзначаємо, що спостерігається незвичне співставлення героїні з представницею найвищого стану католицької церкви. «Папа Римський порівнював Анну з біблійною Авігеею, яка відзначалася надзвичайним розумом і красою та свого чоловіка «нерозумного Навала від гнівного меча Давидового неушкодженим зберігала» [3, 109]. Як свідчать біблійні перекази, Авігея своїм красномовством зупинила розгніваного Давида, який збирався вбити її чоловіка. До слова схожість долі біблійної красуні-розумниці й Анни проявилася вже незабаром. Авігея, овдовівши, одразу вийшла заміж за Давида. Подібне бачимо і в житті Анни, яка втративши чоловіка, незабаром стала дружиною Рауля де Крепі де Валуа.

Ще одним художнім засобом творення образу головної героїні є її *мовлення*, а точніше – діалоги. Письменник у романі підкреслює юний вік Анни, малюючи сцену її розмови з королем перед сном:

«– Знаю, знаю, ваша величносте. Ми будемо... будемо гратися в ладки-ладусі...

– Гратися? – здивувався король. – О, мені подобається, що я буду гратися зі своєю королевою. Тільки що се таке... ла-адки... ла-ладусі?

– А ми, ваше величносте, сядемо на ложі ладком-ладочком і будемо ладкати, в долоні одне одному ляскати. І співати: «Ой, ладо-ладусі, ой, ладо-ладоньки, погравившись, ляжемо спатоньки...»

– Це у вас, на Русі, молоді так... граються? Я готовий. О, я теж хочу так гратися з моєю королевою.

– Ой, ладо-ладусі, ой, ладо-ладоньки, погравившись, полягаємо спатоньки.

– Мені подобаються такі... такі ладусі! – вигукував король [5, 104–105]. Як бачимо, обігруване у діалозі дитячої гри «лади-ладусі» вказує на ще дитинне сприйняття світу Анною.

Почасти В. Чемерис вдається до відтворення психологічного стану Анни в різних ситуаціях. Так, описуючи наміри «завоювати» свого чоловіка, в романі читаємо про те, що

«проплакавши ніч, вирішила не впадати більше в розпач, а поборотися своїми жіночими звабами-чарами за Генріха, довести йому, що справжня любов у чоловіка може бути лише з дружиною» [5, 83]. Описуючи спілкування з Генріхом, автор візначає: *«Анна ловила себе на почутті, що їй стає шкода цього немолодого, вже хворого чоловіка з хриплим, завше простуженим голосом»* [5, 112]. Вже після смерті короля до Анни неодноразово приходив *«смуток, що незмінно завершувався журбою-печаллю»* [5, 131].

Для створення повноцінного образу Анни в однойменному романі В. Чемерис відтворює *обстановку*, яка відповідає епосі та внутрішньому стані головної героїні. Як відомо, прихавши до чужої країни, героїня довго не могла звикнути. Тому й топос у романі постає похмурим, непривітним. *«У Парижі будинки похмурі, холодні і темні, нема там ні крамниць, ні кравців путящих, нема у французького народу ні хліба доброго, ні меду, ні осетрини, ні млинців, ні наших солодких кавунів»* [5, 111]. Зображений урбаністичний пейзаж відіграє психологічну функцію, віддзеркалюючи відчуття героїні на тактильному та смаковому рівнях.

Як правило, активно допомагає творити образ людини, такий засіб, як портрет. У романі В. Чемерис пише, що: *«майбутня королева Франції в дитинстві була схожа на янгола. Золоті кучері, милий пустотливо-бешкетний погляд робили її зовнішність неповторною»* [5, 8]. Такі портретні деталі підтверджує і французький дослідник. *«Її предки були здебільшого скандинавами, проте вона мала й домішок слов'янської крові. Тому зазвичай її уявляють із золотавими чи мідяними кучерями, світлою шкірою та очима»* [1, 57], – зазначає Філіпп Делорм у праці *«Анна Київська. Дружина Генріха І»*. З метою наголосити на незгасаючій вроді жінки навіть в ситуації після поховання чоловіка романіст пише: *«Вона не постаріла – навіть погарнішала. І почувалася не Анною, а швидше – Анничкою. Не ходила, а пурхала, наче в неї крильця були за плечами. І дивно було: печаль і сльози, страх і відчай (як вона буде сама, без мужа на королівстві?) зовсім не затьмарили її рожевих щічок, ясності погляду, а пишно-яскраві кучері наче квітли-розквітали на її голівці. Волосся в неї було все таке ж золотаве-осаяйне – ані сивинки»* [5, 136].

У романі згадуються такі деталі портрету: *«золотоволоса, з довгим волоссям, яке перевито червоними і синіми стрічками, світлоока, вона була в дивній, без рукавів, синій сукні, а під ним – тонка сорочка з пишними довгими рукавами. Маленька кругла шапочка з хутряною облямівкою гарно сиділа на її гордій голівці»*. Найвиразнішими деталями портрету головної героїні є *«світлий погляд»*, *«рожеві щічки»*, волосся *«золотаве-осаяйне»*. Доповнити наше уявлення про уявний портрет Анни можуть пам'ятники. Один з них знаходиться у місті Санліс (додаток 2), другий (малої Аннички) – в Києві (додаток 3). Також відомо, що знято режисером Ігорем Масленниковим художній фільм *«Ярославна, королева Франції»*, де головну героїню зіграла Олена Коренева (додаток 4). Зазначимо, що актриса, дуже добре зіграла роль Анни, оскільки такі риси як доброта, хоробрість, розум, побожність були реалістично показані.

Таким чином, розкриттю образу Анни сприяє письменницьке порівняння її з представниками вищого стану католицької церкви, щоб продемонструвати, чистоту побожності і справжню віру Анни.

Завдяки діалогам Анни з іншими діючими особами можна простежити незламність духу головної героїні. Найчастіше красуня спілкувалася з королем Франції Генріхом І. Під час аналізу внутрішнього мовлення героїні було виявлено те, як ставиться жінка до себе, до свого становища.

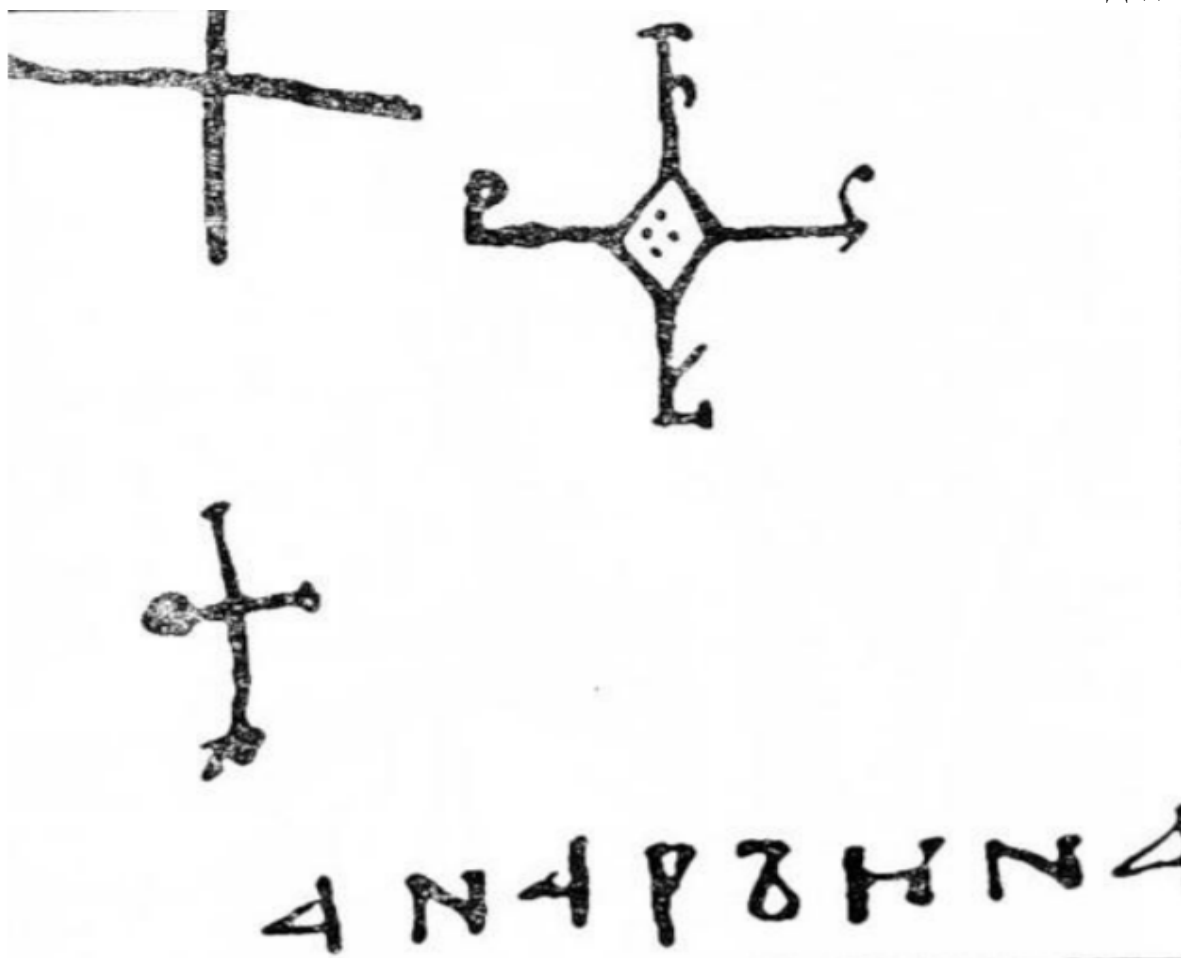
Спостереження взаємозв'язків головної героїні з урбаністичними пейзажами, спонукало до висновку, що саме вони дають можливість уявити місце подій, перебування Анни та віддзеркалюють її внутрішній стан.

Деталі портрету – золоте волосся та «світлий погляд» – Анни виконують символічну функцію (кольорова гама вказує на винятковість героїні).

Список використаної літератури

1. Делорм Ф. (Анна Київська дружина Генріха I / пер. із француз. І. Рябчія. Київ : Laurus, 2016. 205 с.
2. Кузич-Березовський І. Жінка і держава. Львів : Світ, 1994. 285 с.
3. Луняк Є. Анна Руська – королева Франції. Київ : Книга, 2012. 208 с.
4. Полонська-Василенко Н. Історія України До середини XVII століття Київ : Либідь, 1995. 672 с.
5. Чемерис В. Анна Київська – королева Франції: [роман-есе]. Харків : Фоліо, 2017. 219 с.

Додаток 1

**Пам'ятник Анні Ярославни в Санлісі 15 травня 2011 р.
Скульптор Валентин Зноба**

Пам'ятник Анни Ярославни в Києві на Львівській площі. Відкриття – 10 листопада 2016 р.

Скульптор: Костянтин Скритуцький, автор образу – Федір Баландін

Кадр з фільму «Ярославна королева Франції» (1978)